

SZILASI LÁSZLÓ

Apagyi-imposztorok

Az irodalomtudományi szakszókincsek
használatáról

SZILASI LÁSZLÓ (1964) Szeged

„A regény írása vagy a regény olvasása kétségtelenül a valóság visszautasítása. Ez a visszautasítás azonban nem holmi szökés.”

(Albert Camus)

Régi tapasztalatom, hogy a magyar szakos egyetemi hallgatók az első félév novemberének közepén hirtelen elhallgatnak. Addig zavartalanul és elég hangosan beszéltek a szövegértelmezés gimnáziumi nyelvét (amiről szót se többet), ám ekkorra lassan megértik, hogy mondandóik tudományos szempontból teljes mértékben érdektelenek és haszontalanok. Az új értelmező nyelveket azonban nem beszélnek még, nem ismerik behatóan az irodalomértés akadémiai szakszókincseit, ezért el kell, hogy hallgassanak. Elvesztették a nyelvüket. A szeminárium hangulata rosszabb lesz ugyan, én mégis örülök ennek a csendnek.

Ezért a csendért, ami végeredményben minden további jó alapja, két dolgot lehet tenni. Egyrészt figyelmeztetnünk kell a hallgatókat, hogy ne asszociáljanak, ne asszociáljanak olyan gyorsan, ne kapcsolják el a saját fordításukat (ami előbb vagy utóbb úgyis eljövend). Másrészt rá kell mutatnunk, hogy az irodalom szavakból, mondatokból és bekezdésekből áll. Ebben a regényben nincs Julien Sorel, naplemente, igazság: a regényben mondatok vannak, mondja valahol (talán) Kukorelly Endre. Ne akarj továbblépni, ne referáld a szöveget – vagy ha igen, hát akkor szigorú kultúratudományos alapokon (bármik legyenek is azok). És ekkor eljön a nyugalom.

A hallgató értelmező beszéde a tavaszi szünet után kezd el lassan rendeződni. Átküzdötte magát az első vizsgaidőszakon (amire jóval több szekunder szöveget olvasott, mint primert), a második szemeszterben megírt néhány előadandó házi dolgozatot (amikben egész egyszerűen muszáj használnia a szaknyelveket), és az otthoni olvasmányai értelmezése során egyszer csak észreveszi, hogy első sorban már nem a szórakozás, a beleézés meg a történet érdekli, hanem az elbeszélő nyelve és annak bonyodalmai. Ha szerencséje van, ekkor már (többé-kevésbé) szoroson olvas. Onnan fog később be- vagy kirobbanni a saját területére. Ez lenne az óhajtott paradigma. És én szeretem is ezt a folya-

matot. De az anomáliák, az anomália-emberek legalább ennyire érdekelnek.

Bizonyos hallgatók, bizonyos emberek ugyanis nem veszik át az irodalom tanulmányozásának szakszókincseit. Utálják a bölcsészmentalitást, nem szeretik a mesterséges szakszavakat, kicsúfolják a szakírók stílusát, ragaszkodnak a saját (= másutt tanult) nyelvükhöz, egyszerűen ostobák – ezer oka lehet ennek a különösnek. Ezek az emberek szakmai értelemben általában valóban haszontalanok. De nem mindegyikük: némelyikük nagyon is hasznos. Őket nevezzük Apagyi-imposztoroknak.

Emlékeztetül:

„– Ne félj hát - folytatta Halász Péter. – Tudod, amit egy tiszt úr vagy egy negyedéves parancsol, azt meg kell csinálnod, kisöreg.

– Hát! Hogyne! – mondta Apagyi felnevetve. – Nem teszel bolonddát!

Körülötte mindenki őt figyelte, csend volt, s ebben a csendben elég furcsán, szinte valószínűtlenül rebent fel a kimondott mondata, zárt a-betűivel, paraszti tájszólásával; mert Apagyi a leggarázdább népszínmű-kiejtéssel beszélt, amint egyszerre kiderült. »Haaa! Honne!« – így hangzott valahogyan.”¹

Az egyetemi imposztorok általában nem kívánnak szakmai szinten foglalkozni az irodalommal. Bizonyos imposztorok azonban (általában megélhetési okokból) elvégzik a BA-t, aztán az MA-t, majd a (2 × 2 éves) PhD-képzést – épp ezáltal lesznek Apagyi-típusú imposztorrá. Nem engedelmessé válnak, alig beszélnek, van egy ön- és közveszélyes bugylibicskájuk, nagyon idegesítenek másokat, és sokat nevetnek: ennyi lenne egy Apagyi-imposztor.

Egy Apagyi típusú imposztor legalább kilenc évet tölt az egyetemen. Ennyi idő alatt vagy megtéríti az intézmény, vagy nem. Híres bölcsészkarai bolondokkal is gyakran megtörténik, hogy PhD-dolgozatukban szorgosan beszélnek valamely szak-

nyelvet vagy szaknyelveket (a továbbiakban ezt a *Helikon-szám*² metaforával jelöljük). Mások azonban kilenc egyetemi év után is megmaradnak eretneknek: egy adott szöveg kapcsán általában mást mondanak, mint a többi ember.

Az *eretnység*, avagy *herezis* szó gyökere a „válogatni” és „irányzatot létrehozni” jelentésű *haireó* görög ige. A főnévi alak *hairezisz* (*αἵρεσις*) = választás, irányzat, magyarosan „herezis” vagy „eretnység”. A szó a görög filozófiai, majd a zsidó vallási irányzatokat jelölte (pl. farizeusok), közöttük magát a kereszténységet is, mint „a názáreti irányzatot”. Vallási értelemben a *hairezisz* olyan hit választását jelenti, amelyet a hívők túlnyomó többsége eltevelyedettnak tart.

Azt beszéljük, a katharok³ bizonyosan ismerték a Grál titkát. Az eretnőségek értelmezése egyébként is gyakran mutat rá egy titokra. Miben állhat az Apagy-i-imposztorok titka? Miben áll az ő mondásuk mássága?

Egy nyilvános irodalmi eseményen nemrégiben találkoztam egy PhD-hallgatóval, aki már első hallásra is Apagy-i-típusú imposztornak bizonyult. Megtanulta a szaknyelveket, kreatívan használta is őket, a legérdekesebb kijelentései azonban messze túlnyúltak ezeken a területeken. Olyan dolgokról is beszélt, amikről (szükségszerűen) hallgatnia kellett volna. Ha pedig az „amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell” tézise⁴ igaz, hogyan tehette ezt meg?

A didaxisról volt szó. Arról, hogy a szövegek végén semmiképpen sem lehet *ertelme* című szövegrész, mint Pesti Gábor állatmeséinél (*Esopus fabulái*, Bécs, 1536). És hogy ez a didaxis 1782-ben végérvényesen kimúlt Kónyi János adomagyújteményének (*A mindenkor nevető Democritus, avagy okos leleményű furcsa történetek, melyeket a bánattyokat felejteni kívánó jámborok kedvéért szedegetett össze, két részben, Budán, 1782*) legendás előszavában. Apagy-i mindezt nem hitte el. Vagy elhitte, de nem foglalkozott vele. Tolsztojt kezdett idézni, a *Háború és béke* végét, fejből.

„Az első esetben le kellett mondanunk a nem létező térbeli mozdulatlanúság tudatáról, és el kellett ismernünk azt a mozgást, amelyet nem érzékelünk, jelen esetben pedig pontosan ugyanúgy le kellett mondanunk a nem létező szabadságról, és el kellett ismernünk azt a függőséget, amelyet nem érzékelünk.”⁵

Megtanulta kívülről. Felmondta. Mindenféle értelmezés nélkül – mint ahogy egy másik Apagy-i, Usztics Mátyás is értelmezés nélkül (= színészi értelmezéssel, kizárólag a retorikai *pronuntiatio* által)

mondta el Petőfi Sándor *Arany Lacinak* című versét: előadásából azonnal világos lett, hogy a vers semmi másról nem szólhat, mint a fogantatásról. Tolsztoj felidézéséből pedig az lett világos, hogy ez bizony, igenis, egy didaktikus zárlat 1865–1869-ből, amely zárlat arról szól, hogy a történelemben élő embernek nincsen szabadsága, s emiatt el kell ismernie érzékelhetetlen függőségét a történelemtől. Nincsen szabadság – epilógusának ötvenoldalas második része által ezzel, ezekkel a mondatokkal zárul a *Háború és béke*. A *Háború és béke* egy érzékelhetetlen függésről szól. Színre viszi az érzékelhetetlent. Ez a regény ezért nagy. Mondta a mi Apagyink. És *A nagy Gatsby* vége – tette hozzá – pontosan ugyanennyire didaktikus.

A mi Apagyink nem hisz az irodalomtudományos parancsuralomban. Hát. Hogyne. Nem teszel bolonddá. Az irodalmi bolondot az teszi, hogy másoknak engedelmeskedik. Az irodalom értelmezésének területén a hatalom a néhol már elfelejtett, mégis működő irodalomelméleti szakszavak által uralkodik, s a szakszavak által megalkotott s ennyiben kötelező erejű jelentések előbb vagy utóbb rögzülnek az irodalomtörténet-írásban is. Ha majd az idegenek megkérdezik tőled Párizsban, hogy figyelj csak, nálatok, Magyarországon mikor halt ki a didaxis, feleld azt bátran, hogy 1782-ben, édes öregem. A mi Apagyink azonban nem akarja ezt. Őt ugyan nem teszik bolonddá.

Általában beszél a *Helikon-számok* nyelveit, hiszen hát beszélni mégiscsak kell, de ha igazán fontos a dolog, odahagyja őket. Visszautasítja a szakszavak parancsait, nehogy már csak azt legyen képes észrevenni, amire azok megtanították. És ilyenkor ő nem írja az irodalom történetét sem. Noha nem hallgat. Hanem a szakszavak által kijelölt egységek között találja meg a saját célterületét. Nem ért egyet. Többet ért. A szaknyelvek talán *disszenzusnak* nevezik ezt a jelenséget.

Az Apagy-i-típusú imposztorok nem feltűnő jelenségek. A beszélgetés egészében nem tűnt fel igazán, hogy mit is mondott a mi Apagyink. Talán csak én vettem észre. És az is lehet, hogy az ilyen *anomalisztikus és disszenzuális* beszéd voltaképpen értelmetlen. Az irodalomértés akadémiái beszédei nem tudják rögzíteni és feltárni. Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell. Miért beszél, ha hallgatnia kellene? Szakmai értelemben nem kell nekünk ez a figura. Meglesz a büntetése.

A mi Apagyink Szegeden, az Anna-kútnál lakik. Van egy szobája a szülei lakásában. A szoba ablakait alufóliával borította be. Tökéletesen sötét lehet odabent. Ki tudja, mi mindent csinál abban a mesterséges sötétségben.

Egyébként teljesen kopasz. Annyira kopasz, mintha megskalpolták volna. Erős és súrló fényben néha úgy tűnik, a koponyáján néhol nincs is bőr. Világít a koponyája vagy talán az agya.

Záró emlékeztető:

„Csak annyit láttam, hogy a két altiszt jön kifelé, hátrálva, s a nyomukban három elsőéves cipel valamit. A folyosón félhomály volt, a lépcsőkön sötétség; a második század irodájával szemben égett egy körte. Lélegzetünket visszafafojtva lapultunk a széles kórkorlát mögött, ingben, alsónadrágban.

Ahogy a lámpakörte alá értek, megismerem, mit cipelnek. Apagyi volt. Egy köpenybe volt beburkolva; elhaladt a fény alatt két meztelen lába feje, azután a lelógó ülepe. Ketten fogták a két hóna alatt, egy a térdeit karolta át. Feje félrebillent a vállán, szeme csukva volt, s a homlokán és az arcán feketén csillant meg a csepergő, vastag vér.

Halász Péter, aki melletttem térdelt, később azt állította, hogy féltényérnyi helyen ki volt tépve a haja, azaz hiányzott a bőr a fejről; én azonban ezt nem láttam.

[...]

Apagyit nem verték agyon az elsőévesek; csak nekimentek, és a nagy handabandában megsebeztek, talán véletlenül, a saját bugylibicskájával. Harmadnap néhányan látták őt beköötözött fejjel távozni. Egy fekete posztóruhás, bajszos öregemberrel lépegetett kézen fogva kifelé a főallén, civil ruhában, ahogyan Colalto mesélte.”⁶

JEGYZETEK

¹ OTTLIK Géza, *Iskola a határon*, Magvető, Budapest, [1983.] 329.

² Irodalom- és Kultúratudományi Szemle, 1955-ös alapítás, tematikus összeállítások.

³ Emmanuel LE ROY LADURIE, *Montaillou, egy okszitán falu életrajza (1294–1324)*, ford. JÁSZAY Gabriella, szakmailag ellenőrizte, lektorálta, az eredetivel egybevetette és szerkesztette CSERNUS Sándor, SZÁSZ Géza, TÓTH Annamária, Osiris, Budapest, (Osiris Könyvtár. Történelem). Róla: KLANICZAY Gábor, *Montaillou harminc éve*, BUKSZ, 10/2. (1998. nyár).

⁴ Ludwig WITTGENSTEIN, *Logikai-filozófiai értekezés (Tractatus logico-philosophicus)*, ford. MÁRKUS György, Akadémiai, Budapest, 1989, 90.

⁵ Lev TOLSZTOJ, *Háború és béke*, ford. MAKAI Imre, Európa–Kárpáti, Budapest–Uzsgorod, 1967, IV, 372.

⁶ OTTLIK, *i. m.*, 338–339.

